

Gestaltning av stadens utemiljöer

Naturlikt kontra Formellt & Abstrakt

Carina Daubner

Examensarbete inom Landskapsarkitektprogrammet, 2008:36
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp

Gestaltning av stadens utemiljöer

Naturlikt kontra Formellt & Abstrakt

Kandidatuppsats av: Carina Daubner
Handledare: Märit Jansson
Examinator: Eva Gustavsson

Examensarbete inom Landskapsarkitektprogrammet 15p, 2008:36
Huvudämne: Landskapsarkitektur

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp

Sammanfattning

I de urbana miljöernas tilltagande storlek och det moderna samhällets ökande krav på hållbarhet finns en utmaning i att planera städer med en balans mellan täthet och en tillfredsställande tillgång på rekreativa miljöer. För en attraktivitet i städerna behöver dessa miljöer gestaltas på ett sådant sätt att det finns något som passar alla människors behov och åsikter. Det behövs därför ökad kunskap om och förståelse för hur olika gestaltungs-mässiga val i landskapsarkitekturen påverkar människan och vad de betyder för dem och staden. I denna uppsats diskuteras för- och nackdelar med samt upplevelsen och effekten av två olika grundläggande gestaltningssätt; naturlig respektive formell och abstrakt gestaltning. Uppsatsen är baserad på djupare litteraturstudier av såväl böcker som vetenskapliga artiklar.

Det har blivit tydligt att valet av gestaltningssätt inte har den största påverkan på vare sig upplevelsen eller funktionen och betydelsen hos en plats, utan att detta ofta beror på många andra faktorer. Dessa faktorer är bland annat på vilken plats, i vilket sammanhang, på vilket sätt, till vilket syfte och för vilken person. Det vill säga att det exempelvis beror på typ av grönområde, placering i staden i förhållande till människorna, planlösning och utformningen mer i detalj.

Generellt har människor en positiv inställning till naturlika miljöer, men uppskattar även en formell och abstrakt gestaltning. De uttrycker ofta en önskan om en mer naturlig omgivning, men vill samtidigt även ha organiserade och städade miljöer med tydliga spår av mänsklig omsorg. Både miljöer med naturlig och formell/abstrakt gestaltning upplevs lugna och avstressande samt har positiva effekter på vår hälsa, men i något olika utsträckning och på något olika sätt. I det naturlika upplever många lätt en större känsla av frihet samt kontakt med naturen, medan det formella och abstrakta ibland kan upplevas tryggare och säkrare. Sistnämnda

gestaltningssätt kan även ofta uppfattas som mer representativt, nytänkande och stadsmässigt, medan det naturlika istället har vissa fördelar ur ekologisk synpunkt. Om vilket gestaltningssätt som är mest fördelaktigt ur skötselmässig och ekonomisk synpunkt råder delade åsikter. Generellt sett leder dock ofta ett mer formellt och abstrakt gestaltningssätt till mer skötsel och högre kostnader på lång sikt.

En övergripande slutsats för uppsatsen är att det inte går att säga vilket gestaltningssätt som är bäst av anledningen att det helt enkelt inte finns ett generellt bättre eller sämre val. Både naturlig och formell/abstrakt gestaltning behövs i städerna för att skapa det breda utbud av rekreativa miljöer som krävs för att människor ska må bra och trivas. Det står klart att de två gestaltningssätten kan vara mer eller mindre lämpliga i olika situationer, men att detta snarare beror på den specifika platsen med dess sammanhang och syfte än på själva gestaltningssättet.

Nyckelord: landskapsarkitektur, gestaltning, design, naturlig, formell, abstrakt, urbana landskap, utemiljö, stadsmiljö, upplevelse, preferens, funktion.

Abstract

In the increasing urban environments and the modern societies demands for sustainability there is a challenge in planning cities with a balance between density and a satisfying access of recreational environments. For attractive cities these environments need to be designed to fit every inhabitants' demands and opinions in some way. Increased knowledge and understanding is therefore needed about how different design styles in landscape architecture affect people and the cities. In this bachelor thesis benefits and disadvantages as well as the experience and impact of two fundamental design styles is discussed; naturalistic and formal/abstract design. The information is based on literature studies of books and scientific articles.

It is clear that the choice of design style does not have the biggest impact on neither the experience or the purpose and meaning of a place, but that it rather depends on many other factors. For example it depends on what place it is, in what context it lies, to what purpose and for whom the place is made.

Generally people have a positive attitude towards naturalistic environments, but they also appreciate more formal and abstract designs. They often express a desire for a more naturalistic surrounding, but at the same time they want organised and clean environments with evidence of care. Both naturalistic and formal/abstract environments is experienced as soothing and have positive effects on our health. In surroundings with naturalistic design many people experience a greater feeling of freedom and contact with nature. This design style is also usually better in ecological point of view. Formal and abstract design on the other hand may be perceived as safer than the naturalistic design and also more representative, innovative and appropriate in the urban context. Which design style that is the most favourable in maintenance

and economical point of view is not generally agreed on, but formal and abstract designs usually result in higher costs in the long run.

One all-embracing conclusion for this bachelor thesis is that it is not possible to name the best design style of the reason that there is not any generally better or worse choice. Both naturalistic and formal/abstract design is needed in the cities to create the wide range of recreational environments that is required to make people healthy and happy. It is clear that the two design styles can be more or less appropriate in different situations, but that this rather depends on the specific place with its context and purpose than on the design style itself.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	2
Abstract.....	3
Innehållsförteckning.....	4
Figurförteckning.....	5
 Inledning.....	 7
Bakgrund.....	8
Frågeställningar.....	9
Tillvägagångssätt.....	10
Avgränsning.....	10
Litteraturstudier.....	10
Disposition.....	11
Begrepp & Definitioner.....	12
Gestaltningssättens benämningar.....	12
<i>Naturlikt</i>	12
<i>Formellt & Abstrakt</i>	14
<i>En subjektiv gräns</i>	16
Andra begrepp.....	16
<i>Grönområde</i>	16
<i>Plats & rum</i>	16
Det grönas betydelse för människan.....	17
Den hälsosamma naturen.....	17
Slutsats.....	18
 Naturlikt kontra Formellt & Abstrakt.....	 19
Grundläggande för- & nackdelar.....	20
Naturlik gestaltning.....	20
<i>Estetik</i>	20
<i>Hälsa</i>	20
<i>Hållbarhet</i>	20
<i>Säkerhet</i>	21
<i>Skötsel & Kostnad</i>	21
Formell/Abstrakt gestaltning.....	21
<i>Estetik</i>	21
<i>Hälsa</i>	22
<i>Hållbarhet</i>	22
<i>Säkerhet, Skötsel & Kostnader</i>	22

Gestaltningssättens påverkan på upplevelsen.....	23
Vad beror upplevelsen på?.....	23
<i>Kunskap, erfarenhet & åsikt</i>	23
<i>4 viktiga faktorer</i>	23
<i>Gestaltningssätt</i>	23
Upplevelsemässiga skillnader... ..	24
... <i>mellan naturligt & formellt/abstrakt</i>	24
... <i>mellan naturligt & artificiellt</i>	25
Skillnad i uppskattning mellan gemene man och yrkesverksamma...	26
Gestaltningssättens påverkan på en plats funktion & betydelse....	28
Egenskapernas påverkan på funktionen.....	28
<i>Olika egenskap ger olika funktion</i>	28
<i>Skillnader i funktion mellan gestaltningssätten</i>	30
Annan påverkan på funktionen.....	31
Påverkan på betydelsen.....	32
Slutsatser & Diskussion.....	33
Referenslista.....	37

Figurförteckning

Figurgrupp 1 : Foton Naturlikt.....	12
Figurgrupp 2 : Foton Naturlikt.....	13
Figurgrupp 3 : Foton Formellt & Abstrakt.....	14
Figurgrupp 4 : Foton Formellt & Abstrakt.....	15
Figur 1 : Egenskaperna & deras förhållanden till varandra.....	29

Inledning

Inledning

Bakgrund

Vi lever i en tillvaro som för varje dag blir mer och mer urbaniserad. Hela tiden väljer fler och fler människor att bosätta sig i städerna och med de urbana miljöernas tilltagande storlek samt det moderna samhällets ökande krav på hållbarhet, ger denna utveckling höjda krav på stadsplaneringen. Arbetet för en ökad urban hållbarhet yttrar sig idag främst genom förtätning av städerna. Detta medför många sociala, ekonomiska och miljömässiga fördelar, bland annat då tätare städer är mer energieffektiva, mindre förorenande (korta avstånd) och mer ekonomiskt effektiva gällande kollektivtrafiken (kostnadseffektivt per capita) (van der Berg et al., 2007). Studier har dock visat att det inte finns något säkert samband mellan kompakta städer och hållbarhet (van der Berg et al., 2007). Förtätning leder i många fall till att grönområden och andra öppna stadsmiljöer tas i anspråk till fördel för nya byggnader. Detta gör att människors behov av återhämtning och plats i urban miljö inte går ihop med målen för den kompakta staden. Städerna är visserligen betydligt mer hälsosamma idag än de var för förr, men i åtskilliga fall är fortfarande deras rekreativa värden alldeles för få (Eckbo et al., 1993). Insikten om att invånarnas fysiska och mentala hälsa har betydelse för städernas utveckling och hållbarhet har ökat betydligt. För total hållbarhet räcker det inte med att staden är ekonomiskt, socialt och miljömässigt effektiv, utan det krävs även att människan trivs och mår bra. Utmaningen är följaktligen att kunna planera och gestalta städer med en balans mellan täthet och en tillfredsställande tillgång till rekreativa miljöer. (van der Berg et al., 2007)

Under de senaste årtionden har inte bara insikten ökat om vårt välbefinnandes betydelse för den totala hållbarheten, utan även intresset för och kunskapen om naturens värden för den urbana

miljön (Özgüner & Kendle, 2006). Värden som inte bara avser naturens positiva effekt på vår hälsa, utan även dess positiva effekt på staden och dess miljöer. Det gröna från naturen mjukar upp städernas annars hårda karaktär och istället för mellanrum mellan byggnader bildas sekvenser av landskapsrum som ett levande skelett i staden (Gustafsson, 1989). De hårda och mjuka byggnadsdelarna kompletterar varandra och behövs för att skapa bra levnadsmiljöer (Gustafsson, 1989). Dessa gröna utemiljöer består inte bara av parkmark och tätortsnära natur, utan även av andra miljöer med gröna inslag såsom kyrkogårdar, skolgårdar, torg och gågator. Grönområdena ger städerna identitet och utgör en viktig del i stadsplaneringen genom dess sammanbindande och strukturerande värden (Lövré, 2003). De skapar mötesplatser, renar luften och ger miljöer som är bra för vår återhämtning. Kort sagt har det gröna i staden ett mycket stort värde ur stadsbyggnadssynpunkt (Lövré, 2003). Studier har till och med visat att bostäder i väl planerade och gestaltade områden med gott om gröna miljöer, har högre marknadsvärde och lägre omsättningshastighet (Özgüner & Kendle, 2006).

För att öka städernas rekreativa värden krävs det dock fler insatser än att bara öka städernas gröna inslag. Även om det gröna troligtvis är den faktor som i störst omfattning bidrar till ökade rekreativa värden är det dock långt ifrån den enda. Det krävs större satsningar på planerings- och gestaltningsmässiga insatser för att skapa olika miljöer där olika människor kan trivas. Det handlar alltså inte bara om insatser för att öka de rekreativa värdena i form av mer natur i staden, utan även om insatser för att öka bland annat de estetiska, sociala och funktionella värdena i utemiljön (Eckbo et al., 1993). För att människan ska trivas och må bra i sin omgivning räcker det inte med att omgivningen är hälsosam, den behöver även vara tilltalande och trivsamt.

Det är tydligt att naturen har en viktig roll i staden, både för hållbarheten och för invånarnas välbefinnande. Men har det naturliga, det vill säga den fria naturens karaktär, en viktig roll när det gäller att skapa platser som människor anser är tilltalande och trivsamma? Människor uttrycker ofta en längtan ut till den fria naturen för att slappna av och återhämta sig (Özgüner & Kendle, 2006). Betyder detta att de då också anser att denna "äkta" natur är mer attraktiv även i stadsmässiga sammanhang än den mer påverkade och kultiverade naturen som ofta finns i städerna idag?

Ser man rent historiskt har människor alltid varit förtjusta i de mer formella landskapen som botaniska trädgårdar och andra anordnade parker med prydnadsrabatter (Özgüner & Kendle, 2006). Kanske uppskattas en formell och abstrakt gestaltning mer i stadsmässiga sammanhang än inslag av vild natur? Många undersökningar har gjorts angående människors attityd gentemot byggda respektive gröna miljöer, men undersökningarna om betydelsen av städernas utemiljöers gestaltning för människorna är mycket få (Özgüner & Kendle, 2006). Att få en sann generell bild av hur människor uppfattar olika gestaltningar i stadens utemiljöer och vad de betyder för dem är dessutom mycket svårt då olika människor ofta har helt skilda uppfattningar om vad som är tilltalande och trivsamt. Att människor tycker något är attraktivt i ett sammanhang betyder heller inte att de uppfattar det attraktivt överallt. Exempelvis anser många att vild natur är vacker men beroende på var den är, hur den ser ut mer i detalj och när man besöker den kan denna uppfattning variera mycket. Naturmiljöers vilda och livfulla utseende kan behaga vissa, medan andra istället kan tycka de är ostädade och otrevliga (Özgüner & Kendle, 2006). För att kunna skapa hållbara och attraktiva städer behövs rekreativa miljöer som passar alla människors behov och åsikter på

något sätt. Det behövs därför ökad kunskap om och förståelse för hur olika gestaltningssätt val i landskapsarkitekturen påverkar människan och vad de betyder för dem. Vad är det i de mer traditionella och formella parkerna som människor uppskattar? Vad är det som naturen ger och som människor i den urbana miljön saknar och längtar efter? Vilken betydelse får valet av gestaltningssätt för oss och för staden?

Syftet med denna uppsats är att bidra till denna behövda ökade kunskap om och förståelse för olika gestaltningssätts betydelse för människan och staden. Uppsatsens mål är därför att diskutera för- och nackdelar med samt upplevelsen och effekten av två olika grundläggande gestaltningssätt; naturlig respektive formell och abstrakt gestaltning.

Frågeställningar

De frågeställningar som jag genom denna uppsats avser att svara på är följande:

Vilka för- och nackdelar finns hos naturligt respektive formellt och abstrakt gestaltad landskapsarkitektur?

Hur upplevs de olika gestaltningssätten?

Hur påverkar respektive gestaltningssätt en plats betydelse och funktion?

Tillvägagångssätt

Avgränsning

För att kunna färdigställa uppsatsen inom den givna tidsramen har jag valt att avgränsa mitt arbete till teoretiska studier om de olika gestaltningssätten. Följaktligen har jag inte gjort någon egen undersökning utan istället tagit del av redan utförda sådana.

Jag har även valt att avgränsa mitt ämne till att behandla frågeställningen utifrån ett stadsmässigt perspektiv, det vill säga gestaltningssättens påverkan på urbana miljöer.

Litteraturstudier

Som grund för denna uppsats har djupare litteraturstudier gjorts av såväl böcker som vetenskapliga artiklar. Litteraturen har hittats genom sökningar i bibliotekskataloger samt i databaser över artiklar från vetenskapliga tidsskrifter. Sökningarna har baserats på nyckelord både utifrån mina egna frågeställningar och från hittade artiklars nyckelord och titlar. I många fall har referenser i artiklar och böcker lett till ny intressant litteratur.

På grund av den pågående debatten om ökad hållbarhet och ekologiska perspektiv i stadsbyggandet samt det ökade intresset för naturens rekreativa effekter, har det inte varit något problem att hitta gott om vetenskaplig litteratur som behandlar och talar för en naturlig gestaltning. Att hitta litteratur om en mer formell och abstrakt gestaltning i annan bemärkelse än platsbeskrivningar och gestaltningsidéer, har dock varit betydligt svårare. För- och nackdelar samt effekter av detta gestaltningssätt har i vissa fall kunnat utläsas ur vetenskapliga texter och undersökningar som behandlar det naturlika samt även ur litteratur som istället behandlar konst och arkitektur.

Ett problem med den hittade litteraturen är att mycket av den behandlar ämnen som kan kopplas till det naturlika respektive det formella/abstrakta var för sig men ytters sällan jämför de två gestaltningssätten. Endast två studier har hittats (Özgüner & Kendle, 2006; Özgüner et al., 2007) där ämnet behandlas ur ett landskapsarkitektoniskt perspektiv samt där ordenliga jämförelser görs mellan det naturlika och det formella/abstrakta. Till denna uppsats, vars största syfte är att jämföra de två gestaltningssätten, har dessa två artiklar därför i vissa delar stått för den mest relevanta, säkra och intressanta informationen. För att minska risken för att den i vissa fall något ensidiga information från dessa två artiklar skulle vara felaktig samt för att få en bättre grund till mina slutsatser, har mycket arbete lagts ner på att kolla upp referenser samt ställa informationen i artiklarna i förhållande till annan relevant information. Detta har i en del fall varit något problematiskt då delar av informationen i artiklarna varken gick att helt bekräfta eller förkasta genom någon annan källa. I artiklarnas studier behandlas dessutom främst mer parkliknande grönområden, vilket betyder att det formella gestaltningssättet i dessa inte fullt motsvarar det som i denna uppsats benämns formellt och abstrakt. Denna skillnad innebär dock endast att det formella gestaltningssättet i studierna innefattar färre typer av grönområden och inte att det är en egentlig skillnad i definition eller i gestaltningssättets karaktär. Resultaten av dessa studier är därför både relevanta och väldigt intressanta för denna uppsats.

Att mycket information i vetenskapliga artiklar hänvisas till andra vetenskapliga artiklar har i flera fall även varit bekymmersamt då vissa av förstahandskällorna inte kunnat hittas. I de fall där informationen varit betydelsefull för uppsatsen har här istället andrahandskällan använts med notering att det refererade har sitt ursprung i en annan källa.

Disposition

I uppsatsens inledning ges en kort bakgrund till ämnet samt en beskrivning av tillvägagångssättet. För att underlätta förståelsen och undvika förvirring i de resterande delarna presenteras även några grundläggande begrepp och definitioner samt viss basal information.

Huvuddelens disposition har sin grund i de tre frågeställningarna där varje frågeställning behandlas under en enskild rubrik med avsikt att så tydligt som möjligt ge svar på dessa.

Då frågeställningarna redan i huvuddelen besvarats är avsikten med uppsatsens sista del att dra mer övergripande slutsatser samt att diskutera uppsatsens innehåll.

Begrepp & Definitioner

Gestaltningssättens benämningar

Naturlikt

Olika människor har olika uppfattningar om vad 'natur' och 'naturligt' egentligen innebär. Forskning har visat att det finns en koppling mellan ekologisk naturlighet och upplevd naturlighet, men att dessa begrepp inte fullt ut motsvarar varandra (Lamb & Purcell, 1990, referat i Özgüner & Kendle, 2006). Naturen kan enligt vissa människor finnas i staden då allt levande, objektivt sett, är en del av naturen (Rohde & Kendle, 1997, referat i Özgüner & Kendle, 2006). Detta handlar följaktligen om en upplevd naturlighet där det levande ställs i jämförelse med det döda, eller i stadsmässigt sammanhang med det byggda. En annan tolkning är att naturen bara kan existera i helt vilda sammanhang, eftersom det endast är där som den är opåverkad av människan (Kaplan, 1992, referat i Özgüner & Kendle, 2006). Enligt denna tolkning kan naturen alltså aldrig finnas i staden, då inte ens en förädlad växt kan anses naturlig.

En benämning som dock inte kan uppfattas på lika vitt skilda sätt är 'naturlik'. I denna uppsats används därför denna benämning för det gestaltningssätt som ger miljöer vilka människor upplever som helt naturliga. Miljöer gestaltade som en förbättrad eller förtydligad natur där variation, komplexitet och element med naturlig skönhet förstärkts eller lagts till på ett sådant sätt att den mänskliga hanteringen inte genast avslöjar sig (Crawford, 1993). I och med detta avgränsas detta gestaltningssätt till att innehålla grönområden som bland annat tätortsnära natur och parker, men inte exempelvis torg och gågator. För att mer noggrant specificera vad som här menas med naturlikt används Özgüner, Kendle och Bisgroves förklaring på 'naturalistic landscapes' från deras undersökning från

2007: "...landskap med naturligt utseende karakteriserade av: artdiversitet, strukturell komplexitet av växtsamhällen eller frånvaro av enformighet; maximerad användning av naturliga element och vanligtvis men inte alltid inhemska växt- och djurarter; minimerad användning av artificiella element och uppenbar mänsklig kontroll i gestaltning och skötsel; samt maximerad användning av naturliga eller spontana processer och ekologiska principer i gestaltning och skötsel..." (Özgüner et al., 2007, sid. 37). Kort sagt en gestaltning som ger miljöer vilka kan tas för ekologiskt naturliga men som egentligen är skapade av människan. Se foton för exempel.

Foto: Jenny Åkesson

Foto: Carina Daubner

Figurgrupp 1 : Foton Naturlikt

Figurgrupp 2 : Foton Naturlikt

Formellt & Abstrakt

I denna uppsats jämförs naturlig gestaltning med en gestaltning som bidrar till en kontrasterande karaktär. Det vill säga en gestaltning som ger miljöer som tydligt framstår som helt skapade av människan. Under denna kategori hör inte bara grönområden såsom parker och allmänna trädgårdar gestaltade på detta sätt, utan även mer stadskaraktäriserade platser som exempelvis torg och gågator. Att sätta ett bra ord på denna kontrasterande gestaltning är dock väldigt svårt, då det inte finns något ord som automatiskt tolkas att vara en benämning på detta.

Eftersom karaktären är tydligt skapad av människan och motsatt till naturlig skulle man kunna använda orden 'artificiell' eller 'designad'. Den naturlika gestaltningen är dock även den artificiell då den faktiskt är skapad av människan samt designad då människan gett den en speciell form, vilket gör att dessa ord inte är direkt lämpliga. Benämningen 'formell' kan här vara mer passande då den inte kan användas på det naturlika samt automatiskt ger ett intryck av att stå för något som är mer ordnat, strikt och kontrollerat. Att gestaltningen är formell behöver dock inte betyda att den har en helt motsatt karaktär i jämförelse med den naturlika. En formell gestaltning kan på så sätt ha vissa naturlika element men vara mer ordnad och kontrollerad, exempelvis som i en traditionell stadspark. Detta gestaltningssätt innefattar dock även miljöer med mer extrema karaktärer samt miljöer med ett mer konstnärligt och onaturligt formspråk. Då detta inte riktigt framgår i benämningen 'formell' kan benämningen 'abstrakt' vara bra att lägga till för att antyda detta.

Som benämningar på detta tydligt människo-påverkade gestaltningssätt används i denna uppsats 'formell' och 'abstrakt'. Dessa miljöer karakteriseras främst av: "...artificiella karaktärer eller geometriska eller enhetliga

mönster; prydligt och städat uttryck eller intensivt underhåll; samt uppenbar mänsklig gestaltning och skötsel" (Özgüner et. al., 2006, s.37). Se foton för exempel på miljöer gestaltade på detta sätt.

Foton: Carina Daubner

Figurgrupp 3 : Foton Formellt & Abstrakt

Figurgrupp 4 : Foton Formellt & Abstrakt

En subjektiv gräns

Att kategorisera platser efter gestaltningssätt kan i vissa fall vara lätt, men i andra fall betydligt svårare. Var går egentligen gränsen mellan naturligt och formellt/abstrakt? Att skilja ut en miljö som helt passar in i en av karakteriseringarna ovan är inte svårt, men de flesta gestaltade miljöer går inte att sätta in i dessa två gestaltningssätt i varje detalj. Det går heller inte att bara se till vissa delar av gestaltningen som kanske egentligen är specifika för den ena eller andra kategorin. Bland annat finns ondulerat som form oförädlad i naturen, vilket dock inte betyder att allt som är ondulerat är naturligt. Allt i staden härstammar från början från naturen och även om det har påverkats mycket sedan dess hör det inte mindre till naturen för det. Staden är inte naturlig men heller inte helt onaturlig. Den är en del av naturens landskap eftersom den tillsammans med förorterna, landsbygden och den fria naturen bildar ett system. (Whiston Spirn, 2002). Precis som jordbrukslandskapet eller produktionsskogen, vilka många av oss idag ser som naturliga, är staden en del av landskapet som starkt präglats av människan (Eckbo et al., 1993; Jellicoe & Jellicoe, 2002). Det naturlika inspireras av den fria naturen i landskapet medan det formella och abstrakta inspireras av såväl landskapet som arkitekturen och konsten. Rum av hårda material, som de mellan byggnaderna i staden, är alltid väldefinierade och tydliga i sin form samt därmed även tydliga med att de är skapade av människan. Vid gestaltning med de mjuka materialen, vegetationen, blir dock linjerna betydligt mer diffusa. En gestaltning som i grunden egentligen har en mycket distinkt form tappar då ofta mycket av denna struktur och uppfattas mer oregelbunden och organisk. (Gustafsson, 1989)

Med detta i åtanke och det faktum att människor tolkar det naturliga på skilda sätt är det inte konstigt att vi uppfattar vår omgivning olika. Medan en person kan anse att en plats har en

gestaltning tydligt präglad av människan kan någon annan anse att den är naturlig. Exempelvis upplevs den traditionella anordnade parken av många som naturlig, trots att den har tydliga spår av mänsklig gestaltning och skötsel (Nordh, 2006; Özgüner & Kendle, 2006). För att kunna sätta en gräns mellan dessa två gestaltningssätt handlar det därför om att se till helheten och det samlade intryck som alla karaktärer på platsen ger tillsammans. Små undantag, som egentligen bara de mest insatta personerna skulle märka, spelar då ingen större roll.

Andra begrepp

Grönområde

Med 'Grönområde' avses i denna uppsats alla utemiljöer i staden med gröna inslag. Detta innebär bland annat skolgårdar, kyrkogårdar, parker, tätortsnära natur, idrottsanläggningar, sjukhusområden, torg och gågator.

Plats & rum

Två andra begrepp som skulle kunna orsaka förvirring är 'plats' och 'rum'. Trots dessa två ords ofta frekventa användning i vardagen har de betydligt djupare och mer komplicerade innebörder än många är medvetna om. Mycket litteratur har skrivits om dessa begrepps, eller rättare sagt om de engelska begreppen 'place' och 'space', förhållande till varandra och till oss människor.

Trots att diskussionerna kring skillnaderna mellan 'place' och 'space' är intressanta i frågan om människans relation till sin omgivning, tas deras innebörder i denna uppsats inte i beaktande vid användning av orden 'plats' och 'rum'. Detta på grund av att ordens djupare innebörd inte är direkt nödvändig för diskussionerna kring uppsatsens frågeställningar och därför snarare skulle krångla till än berika innehållet.

Det grönas betydelse för människan

Den hälsosamma naturen

Tänkarna om att naturen är bra för människan kan tyckas vara något nytt och modernt, men faktum är att kopplingen mellan grönska och välbefinnande fanns långt före vår tid. Idéerna om människans behov och glädje av naturen finns djupt rotade i oss och även i många både religiösa och filosofiska inriktningar. Ett av de troligtvis mest välkända exemplen är de kristnas berättelser om paradiset Eden samt grekernas och romarnas Elysion, där man för ett bra liv på jorden belönas med att i all evighet leva frisk och lycklig i vacker natur. (Ottosson & Ottosson, 2006)

Orsaken till varför vi kopplar samman naturen med god hälsa har varit mål för mycket forskning som gett oss flera olika förklaringar. En förklaring är att vi har ett behov av naturen som i grunden härstammar från människans evolutionära arv. Nämligen en följd av vår tidiga utveckling på Afrikas savanner, där det var viktigt för vår överlevnad att dra oss till trygga element i naturen som kunde stå för skydd, mat och andra grundläggande nödvändigheter. Då denna utveckling försiggick under miljontals år föds vi än idag med preferenser för vissa element som är vanligt förekommande i naturen, men däremot inte i den urbana miljön. (Kaplan & Kaplan, 1989; Ottosson & Ottosson, 2006) Att vi mår bättre av naturen än av urban miljö kan även förklaras genom studier av människans hjärna och våra reaktioner på omgivningen. Olika miljöer innehåller som vi vet olika mycket information vilken vår hjärna tar in och hanterar på olika sätt. I vår vardag använder vi oss främst av en riktad uppmärksamhet, vilken bland annat hjälper oss att planera, fatta beslut och hålla saker i minnet. Med denna uppmärksamhet sorterar vi informationen i omgivningen, tar

vara på det viktiga och sällar bort det onödiga. Eftersom detta tillstånd, speciellt i urbana miljöer där informationsnivån är väldigt hög, kräver mycket av vår koncentration och energi är det både ansträngande och uttröttande. Motsatsen är den spontana uppmärksamheten som inte kräver koncentration utan registrerar vår omgivning utan ansträngning. När vi använder denna typ uppmärksamhet får vi därför en vaken mental vila som istället motverkar utmattning, så kallad restoration. För att återhämta oss behöver vi följaktligen befinna oss i miljöer där vi använder oss av den spontana uppmärksamheten och kan koppla bort den riktade. Naturen är just en sådan miljö. (Kaplan, 1991; Kaplan & Kaplan, 1989)

Trots att många värden från kontakt med naturen handlar om att människor påverkas till ett aktivare liv, finns flera fördelar som inte förutsätter någon fysisk aktivitet alls. Vår behållning av naturen är både fysisk, social, intellektuell och emotionell. Det ovan nämnda passiva engagemanget av att bara vistas i naturliga miljöer där vi använder den spontana uppmärksamheten, kan gynna vår psykiska hälsa avsevärt och på så sätt även ha en positiv effekt på vårt fysiska välbefinnande. Även kontrasterna mellan naturen och den urbana miljön ger enligt undersökningar bland annat positiva förändringar av vårt känslomässiga tillstånd. (Özgüner & Kendle, 2006)

Enligt flertalet undersökningar anser människor ofta att den fria naturen, exempelvis skogen, har större betydelse för bra hälsa och återhämtning än gröna miljöer i staden (Ottosson & Ottosson, 2006). Att många människor föredrar naturliga miljöer för att slappna av i kan även bero på att vi uppfattar dessa miljöer som vackrare och därför trevligare att vistas i. Forskning har dock visat att det finns ett samband mellan uppfattad restoration och uppfattad skönhet, det vill säga att vi ofta uppfattar det vi tror är mer restaurativt, naturen, som vackrare än det vi tror är mindre restaurativt, urban miljö (van der

Berg et al., 2007; Purcell, Peron & Berto, 2001, referat i van der Berg et al., 2007). Vilken typ av miljö människor föredrar har i studier även visat sig kunna bero på i vilket behov man är av återhämtning för tillfället (van der Berg et al., 2007). Följaktligen ändras människans preferenser för den omgivande miljön både beroende på vad hon själv tror är mest hälsosamt samt på hur hon mår för tillfället.

Tidigare antaganden om att naturen är betydligt mer hälsosam än stadens grönområden har genom studier nu visats sig vara felaktig. Visserligen har den fria naturen ofta en större förmåga att få människor att helt koppla bort den urbana miljön och all dess information, men parker, trädgårdar och andra gröna miljöer i staden har i själva verket större betydelse för vår hälsa. Detta på grund av att dessa miljöer påverkar människan mer eftersom de är närmast och besöks eller ses oftare (Grahn & Stigsdotter, 2003). Undersökningar visar att upplevelsen av återhämtning inte är beroende av naturliga miljöer, utan av att det finns närvaro av natur i omgivningen (van der Berg et al., 2007; Kaplan, 1984). Gröna inslag är med andra ord av lika stor betydelse som själva naturen. Studier har även visat att det essentiella för rekreation i vardagen inte är hur lång tid man spenderar i hälsosamma miljöer, utan med vilken frekvens detta sker (Grahn & Stigsdotter, 2003). Att röra sig genom gröna miljöer, även om det bara är för en mycket kort stund, bidrar till kroppens återhämtning. Till och med att se natur från ett fönster har en positiv effekt på vår hälsa. Trots att detta kanske inte ger en i grunden lika bra återhämtning som att vistas i naturen en längre stund, gör korta men ofta förekommande möten med det gröna stor nytta över tid. (van der Berg et al., 2007; Grahn & Stigsdotter, 2003; Kaplan, 1984) Kanske har människor i större städer märkt detta, då studier visar att invånares tillfredsställelse av stadens grönområden är direkt kopplad till områdenas kvantitet, men däremot inte till deras ekologiska

kvalitet. Människor anser alltså att det är viktigare att ha fler grönytor än att ha grönytor med en hög biodiversitet. (Bonnes et al., 2007)

Slutsats

Det är tydligt att de gröna miljöerna i staden är väldigt viktiga för oss och vårt välbefinnande. Det är även tydligt att dessa gröna miljöer inte behöver vara naturliga eller naturlika för att ge en rekreativ effekt. Vi har fått klart för oss att det i städerna är viktigare med kvantitet än ekologisk kvalitet, eftersom vi i vårt stressiga levnadssätt behöver gott om rekreation i vardagen. Rekreation som inte tar för mycket tid i anspråk, men som i upprepad form ändå gör stor skillnad för vår hälsa. Det handlar följaktligen inte om en rekreativ natur, utan om det rekreativa gröna. Detta gröna som beroende på dess egenskaper kan bidra till vårt välbefinnande på olika sätt, men som ändå alltid bidrar i viss mån. Frågan är då om de gröna miljöernas värden påverkas av deras gestaltning?

Visst kan man vid jämförelse mellan naturlika och torglika miljöer dra slutsatsen att det naturlika kan ha ett större rekreativt värde då det lättare skapar rum bortkopplade från den urbana miljön. Dock är detta inte fallet vid jämförelse mellan parker med naturlig eller mer abstrakt och formell gestaltning, eftersom båda dessa kan innehålla gott om vegetation som kan skapa rum och stänga ute de urbana karaktärerna. I detta fall handlar det helt enkelt mer om skillnader i estetiska preferenser och inte om skillnader i rekreativt värde. Kort sagt finns det en viss skillnad i de två jämförande gestaltningssättens förmåga att skapa rekreativa värden. Dock är detta inte den största skillnaden då båda skapar gröna rekreativa miljöer i staden. Den hälsosamma aspekten, som man först kanske räknar som en fördel hos det naturlika gestaltningssättet, har följaktligen inte så stor betydelse i denna jämförelse.

Naturlikt Formellt & Abstrakt

Naturlikt kontra Formellt & Abstrakt

Grundläggande för- & nackdelar

Naturlik gestaltning

Många studier har fastställt att det finns stora värden i naturlig gestaltning i landskapet utanför staden (Özgüner et al., 2007). När det gäller urbana miljöer är dock förutsättningarna andra och den naturlika gestaltningen medför inte alltid samma värden i staden som i landskapet. Då intresset nu är stort för denna typ av gestaltning har det blivit viktigt att veta vad det naturlika kan bidra med samt vilka effekter det kan få. För att fastställa för- och nackdelar hos detta gestaltningssätt har därför flera undersökningar gjorts.

Estetik

En av de viktigaste delarna i landskapsarkitekturen är att skapa platser som människor anser är tilltalande. Den estetiska aspekten på gestaltningssätten är därför väldigt viktig, men även svår att bedöma eftersom åsikterna om detta kan skilja sig mycket från person till person. Forskning har visat att det vanligaste klagomålet på naturlig gestaltning är just kopplat till dess estetiska utseende. (Özgüner et al., 2007) Medan vissa uppskattar det naturlikas komplexitet och vilda karaktär, kan andra istället uppfatta det som stökigt och ovårdat. Undersökningar visar dock att människor generellt sett har en väldigt positiv inställning till miljöer vilka de uppfattar som naturliga. På grund av att den tätortsnära naturen nu ofta blir mer tam och människopåverkad kan naturlika miljöer i staden bidra med den vilda karaktär som människorna annars saknar. (Özgüner & Kendle, 2006) Den naturlika gestaltningen kontrasterar mot det byggda och skapar på så sätt avbrott som ger variation, livlighet samt inger en känsla av äkta natur.

Hälsa

Dessa gröna avbrott i staden är viktiga för oss urbana människor för att vi ska trivas och hålla oss friska. Som tidigare nämnt under rubriken ”Det grönas betydelse för människan” är vår återhämtning dock främst beroende av vegetationen och inte av miljöer med ett naturligt utseende, även om detta i vissa fall kan medföra större rekreativa värden (van der Berg et al., 2007; Kaplan, 1984). Den naturlika gestaltningen har därför stora rekreativa fördelar i jämförelse med den byggda staden, men inte lika stora fördelar i jämförelse med andra gestaltningssätt av utemiljöer som innehåller gröna inslag. De naturlika miljöerna har genom deras komplexitet och vilda karaktär dock fördelen att vara miljöer särskilt lämpliga för barns lek (Özgüner et al., 2007).

Hållbarhet

På grund av att bättre hälsa främst hänger samman med vegetation är fördelarna med naturlig gestaltning i total hållbarhetssynpunkt, med stadernas invånares välbefinnande medräknat, inte övervägande (se ”Bakgrund”). Ur ekologisk hållbarhetssynpunkt har dock detta gestaltningssätt flera fördelar då naturlika eller ekologiska planteringar uttryckt i diversitet och dynamik generellt är mer hållbara än andra traditionella planteringar (Dunnet & Hitchmough, 1996, referat i Özgüner et al., 2007). Naturlik gestaltning och skötsel medför dessutom bättre habitat för vilda djur och kan därför även bidra till ökat vilt liv i städerna. De naturlika miljöerna kan dessutom ge bra undervisningsmöjligheter och vara till stort värde för skolor då lärande från kontakt med naturen är en stor tillgång. (Özgüner et al., 2007)

Säkerhet

En annan viktig faktor för att människor ska uppskatta landskapet i staden är att de känner sig säkra och trygga. Detta är en av de svårigheter som den naturlika gestaltningen medför då mer vegetation också betyder mer skydd för potentiella angripare. Att risken för anfall ökar på platser med begränsad sikt och vildare utseende är vedertaget. Studier har dock visat att det egentligen inte är det naturlika och vegetationen som gör att en plats upplevs som osäker, utan snarare den rumsliga ordningen på platsen. Oavsett om orsaken är en egentlig säkerhetsminskning eller vår undermedvetna inställning och våra egna antaganden är dock associationerna till minskad säkerhet i naturlika miljöer större än i miljöer mer påverkade av människan. (Özgüner et al., 2007)

Skötsel & Kostnad

På lång sikt medför en naturlig gestaltning vanligtvis lägre kostnader då denna inte kräver skötsel i lika stor utsträckning som en mer ordnad och strikt gestaltning. På kort sikt kan däremot naturlika miljöer bidra till högre kostnader då etableringsfasen ibland kräver mer skötsel. Hur stora kostnaderna blir beror dock väldigt mycket på hur gestaltningen ser ut samt hur väl den är anpassad till platsens förutsättningar. Komplicerade planteringar och ovanliga skötselåtgärder kan bidra till höga anläggnings- och skötselkostnader. Användning av naturliga vegetationsmönster från platsen samt noggranna val av typ av vegetation kan däremot minska kostnaderna betydligt. En annan åtgärd som i många fall kan minska skötselkostnaderna är att involvera brukarna under både planering och skötsel, då detta ger dem en relation till platsen och en känsla av tillhörighet som ofta bland annat leder till minskad vandalism. Att vandalism hänger samman med den naturlika gestaltningen i sig är dock inte vedertaget.

Emellertid tror man att naturlika miljöer med en mer perifer placering kan vara mer utsatta för vandalism än miljöer med en mer formell gestaltning. Orsaken till detta är dock troligtvis mer beroende på placering, specifik gestaltning och materialval än på typ av gestaltningssätt. (Özgüner et al., 2007)

Formell/Abstrakt gestaltning

Människor har alltid uppskattat naturen för dess hälsosamma och kraftgivande effekter. Historiskt sett har denna natur dock oftast varit tämjad, formad och skött av människan samt den vilda naturen snarare setts som rå och djurisk. Paradisets lustgård, klostrens trädgårdar samt städernas och hälsobrunnarnas parker är några exempel på miljöer som genom tiderna gett oss kraft genom skönhet och lugn, men som faktiskt varit mer formella än naturlika. (Ottoosson & Ottoosson, 2006; Andersson, 2000) Genom de mer offentliga parkernas historia har även här gestaltningen ofta varit betydligt mer formell än naturlig. Inspiration har hämtats främst från hortikulturen och även till viss del från kulturlandskapet men ytters sällan, och då endast på senare tid, från det naturliga landskapet. (Andersson, 2000)

Estetik

Som tidigare nämnt är den estetiska aspekten på landskapsarkitekturen mycket viktig men också den del som är mest omdebatterad på grund av alla människors olika tycke och smak. Den formella och abstrakta gestaltningen har här viss fördel då denna har stora möjligheter att kunna ge miljöer med helt skilda uttryck och funktioner. Miljöer med karaktär av allt ifrån formad natur, som i formella trädgårdar och parker, till strikta trädtrader på hårdgjorda ytor eller klippt gräs, som på torg eller i mer abstrakt gestaltade grönområden. Miljöer med sådan variation att

alla människor kan hitta sin favoritplats.

Den formella och abstrakta gestaltningen ger ordning och form till platser genom att påverka naturen med hjälp av bland annat geometri, rytm och liknelser (Walker, 2002). Den ger även ofta en karaktär till platsen av att vara en idealiserad version av naturen som tar fram det mest essentiella och ger intrycket av att inget skulle ha kunnat vara annorlunda (Carlson, 2000). Det formella och abstrakta skapar en gestaltning som binder samman naturen med staden, förstärker stadens landskapsrum samt ger miljöer som är rofyllda och stilrena men samtidigt expressiva och meningsfulla (Walker, 2002).

Medan det naturlika har fördelen att associeras med lugn och hälsa har detta gestaltningssätt istället fördelen att associeras till något intressant och snyggt. Visst kan formellt och abstrakt gestaltade miljöer, speciellt då de har en mer extrem karaktär, även skapa mycket uppståndelse och diskussion, men likaså samtidigt betraktas som nytänkande och moderna. På grund av det mer formella och moderna uttrycket uppfattas denna gestaltning ofta som den mest representativa och är därför vanlig i exempelvis centrum, stadsparker och företagsområden. Platser för att visa en presentabel bild av staden, för att störta eller hylla ledare samt för att möta affärspartners och kunder. Denna gestaltning uppfattas även många gånger som mer urban och därför mer lämplig i staden (Özgüner et al., 2007).

Hälsa

Som nämnt har även det formella och abstrakta förmågan att skapa miljöer som har en positiv effekt på vår hälsa. Hur rekreativa dessa miljöer blir beror dock bland annat på vilken typ av grönområde det handlar om, då exempelvis torg mycket sällan är lika rekreativa som parker. Att den formella och abstrakta gestaltningen kan

skapas på mycket små platser gör dock att detta gestaltningssätt alltid har en stor betydelse för vardagsrekreationen.

Hållbarhet

På grund av de båda gestaltningssättens lika värden för vår hälsa finns, som sagt, ingen skillnad i deras betydelse för stadernas totala hållbarhet. Ur ekologisk hållbarhetssynpunkt är emellertid det formella och abstrakta sämre än det naturlika eftersom det, på grund av att dess mer kontrollerade och städade karaktär, sällan bidrar till ökad biologisk mångfald i någon större utsträckning.

Säkerhet, Skötsel & Kostnader

Den ordnade och starkt formgivna karaktären hos miljöer gestaltade på detta sätt gör att många människor uppfattar dessa mer städade och ombonade samt därför även tryggare och säkrare. Studier har visat att invånare i flera fall kan föredra att ha denna typ av gestaltning i miljöer nära sina hem, då välskött vegetation och klippta gräsmattor lätt uppfattas som tryggare än naturlig och tät vegetation. (Özgüner & Kendle, 2006) För att hålla denna vårdade och ombonade karaktär krävs dock mycket skötsel, vilket inte bara innebär klippning av gräsmattor och häckar utan även bland annat mer intensiv renhållning och upprustning. Eftersom mycket av dessa arbetsinsatser krävs under större delen av året och under miljöns hela livslängd, bidrar denna karaktär vanligtvis till betydligt högre kostnader på lång sikt (Kaplan, 2007; Özgüner & Kendle, 2006; Özgüner et al., 2007).

Gestaltningssättens påverkan på upplevelsen

Vad beror upplevelsen på?

Kunskap, erfarenhet & åsikt

Vad vi uppskattar i vår omgivning beror på hur miljön påverkar våra sinnen. Alla miljöer är olika och påverkar oss därför på skilda sätt. Dessutom är alla människor olika och vår upplevelse av denna påverkan skiljer sig därför mycket från person till person. (Carlson, 2000) Detta beror bland annat på att vi har olika erfarenheter av och kunskaper om miljöer i vår omgivning samt att våra åsikter om dessa miljöer ofta skiljer sig väldigt mycket åt. Det kan handla om vad vi tidigare varit med om och sett, vad vi vet om miljöns uppkomst, historia och funktion samt vad vi som personer tycker är estetiskt tilltalande (Kaplan, 1984). Viktigt för vår estetiska uppskattning av en miljö är att den inte bara innefattar ett passivt betraktande utan även ett mer aktivt engagemang med ett kognitivt och emotionellt samspel mellan betraktaren och miljön (Carlson, 2000). För detta samspel är förståelsen för miljön en viktig del som grundas av att betraktaren har viss historisk, kulturell eller konstnärlig information (Carlson, 2000).

4 viktiga faktorer

För att kunna beskriva upplevelsen av en fysisk miljö finns flera olika metoder där man tittar på aspekter i miljöerna som människor fäster vikt vid (Sorte, 1991). Miljöer utvärderas av människan i frågan om våra grundläggande mänskliga behov för information, främst förståelse och utforskning (Kent, 1993). Enligt miljöpsykologiska forskningar finns det fyra faktorer som är viktiga för vår upplevelse av en miljö; komplexitet, sammanhang, läsbarhet och mystik. Komplexiteten stimulerar vårt intresse och vår uppmärksamhet då den innebär

att miljön innehåller många olika typer av information, det vill säga att det finns mycket att se. Sammanhanget ger miljön ordning och en känsla av helhet samt bidrar till att balansera komplexiteten. Läsbarheten innebär att miljön är lätt att förstå och därmed lätt att orientera sig i. Mystiken ger miljön spänning och ökar intresset och lusten att utforska. Kort sagt gynnas förståelsen för vår omgivning av sammanhang och läsbarhet medan utforskningslusten och intresset förstärks av komplexitet och mystik. (Kaplan & Kaplan, 1989; Kaplan & Kaplan, 1998; Kent, 1993) Av dessa fyra faktorer har det visat sig att sammanhang och mystik är de mest kraftfulla för att påverka vår upplevelse och uppskattning av en miljö (Kent, 1993).

Gestaltningssätt

På grund av att den estetiska utformningen av en plats är den del av landskapsarkitekturen som människor ofta har väldigt tydliga åsikter om, samt därmed även är den del som de ofta fäster stor vikt vid, är den av stor betydelse för hur platsen upplevs och uppskattas. Tycker man inte att en plats är tilltalande tycker man troligtvis inte att den är speciellt trivsamt heller. Hur en plats är gestaltad påverkar således inte bara upplevelsen och uppskattningen av den, utan även förmodligen hur mycket den används.

Hur vi upplever miljöerna styrs dock inte bara av det övergripande gestaltningssättet. Även de estetiska detaljernas och mindre karaktärernas sammanhang med den övergripande gestaltningen på platsen har stor betydelse för hur vi uppfattar dem. Inslag som passar in med den generella karaktären upplevs ofta som positiva medan karaktärer som avviker upplevs negativt eller ibland inte uppmärksammas alls (Özgüner & Kendle, 2006).

Upplevelsemässiga skillnader...

...mellan naturligt & formellt/abstrakt

Den naturlika gestaltningen bidrar med utseendemässiga kontraster till den urbana miljön som många människor upplever mycket starkt. Bland annat är dess oregelbundna och mjuka linjer samt stora spektrum av texturer och färger något som människor tycks lägga märke till och som därför påverkar deras upplevelse av miljön till stor del. (Kaplan, 1984) Det naturlika utseendet hos miljöer uppskattas även i hög grad på grund av dess balans mellan komplexitet och sammanhang samt dess kulturella och symboliska värden (Kaplan & Kaplan, 1989). I naturen är formen ett uttryck för en process (Lyle, 2002), vilket även är synligt i det naturlika.

I en formellt och abstrakt gestaltad miljö är formen dock annorlunda. Där är den istället en kombination av den mänskliga kreativiteten samt den pågående rytmen och harmonin av naturen och omgivningen (Lyle, 2002). I gestaltningen är en medvetenhet om geometrin grundläggande för designens betydelse som ett medel för vår förståelse av vår omgivning (Thwaites & Simkins, 2007). Människan har alltid påverkats av vissa geometriska former som har sitt ursprung tidigt i vår historia, som gjort att vi upplevt lugn och tillit under vår utveckling och som vi därför kan läsa med vårt undermedvetna (Weilacher, 1999; Jellicoe & Jellicoe, 1995). All design, oavsett i vilket syfte den uppkommit, går att härleda till intryck från vårt förflutna. Dessa intryck har egentligen sitt ursprung i vår omedelbara omgivning, såsom den romantiska stilen härstammar från kulturlandskapet och den klassiska stilen från jordbrukslandskapets geometri. (Jellicoe & Jellicoe, 1995) Geometri i vår omgivning påverkar oss följaktligen mycket och gör därför att även de formella och abstrakta gestaltningarna ofta kan upplevas starkt, både i positiv och i negativ bemärkelse beroende på estetiska preferenser.

Vid jämförelse mellan urbana miljöer och naturen finns vissa grundläggande skillnader i hur dessa upplevs. Vanligt förekommande adjektiv för att beskriva upplevelsen av den urbana miljön är exempelvis livfull, spännande och färgstark, men även bullrig, stressande och trängande. Upplevelsen av naturen beskrivs inte helt oväntat istället oftast som rofylld, avstressande och behaglig, men ytterst sällan som hektisk. Stillhet upplevs följaktligen lättare och oftare i naturliga miljöer, vilket dock inte behöver betyda att dessa inte även kan upplevas spännande och intressanta. (Kaplan, 1984)

Upplevelsen av naturen som avstressande och rofylld gäller som vi vet inte enbart för det naturlika gestaltningssättet. Studier har till och med visat att de formella och abstrakta miljöerna med gott om vegetation, såsom botaniska trädgårdar och traditionella anlagda parker, ofta upplevs mer rofyllda och avstressande än de naturlika. Detta skulle kunna relateras till en mer passiv och stillsam användning då en mer formell gestaltning ofta begränsar den fysiska aktiviteten. (Özgüner & Kendle, 2006)

Då ett kriterium för den naturlika gestaltningen är att miljöerna ser ut och uppfattas som naturliga, trots att de i grunden är gestaltade och anlagda av människan, är upplevelserna av dessa miljöer ofta desamma som upplevelserna av äkta natur. Det vi upplever som naturligt kopplas sällan samman med att vara designat, trots att vi ofta vet att så är fallet och att miljön från början var helt annorlunda (Carlson, 1993). Det naturlika upplevs således även det som stillsamt och rofyllt, men vid jämförelse med det formella och abstrakta i något mindre omfattning. Till fördel för den naturlika gestaltningen är att människor ofta upplever en starkare känsla av naturlighet och frihet samt en upplevelse av större möjlighet till social kontakt (Özgüner & Kendle, 2006).

Kontakten med naturen i fråga om säsongsbetonade förändringar, det vill säga synligheten

av årstiderna, kopplas enligt studier inte samman med någon av de två gestaltningssätten. De flesta människor upplever dessa förändringar lika starkt hos båda gestaltningarna, med viss skillnad i vilka ändringar de lägger märke till. (Özgüner & Kendle, 2006; Özgüner et al., 2007)

Enligt många studier uttrycks ofta en önskan om ett mer naturligt utseende hos miljöer i vår omgivning (Özgüner & Kendle, 2006). Bland annat upplever en majoritet av människor naturlika miljöer med stora träd och ett mer vilt utseende som mer positivt utanför eller i närheten av sina arbetsplatser (Kaplan, 2007). Det finns dock vissa restriktioner i denna önskan om det naturlika, exempelvis som tidigare nämnts när det gäller i miljöer nära våra hem (Özgüner & Kendle, 2006). I många naturlika miljöer krävs det spår av skötsel och omtanke för att de ska uppskattas, då de annars lätt kan upplevas stökiga och ovårdade samt därför även otrevliga och osäkra. Detta är dock just ofta en upplevd osäkerhet då det naturlika, om det har en god rumslig ordning, inte alls behöver vara mer osäkert än det formella och abstrakta. (Özgüner et al., 2007) Undersökningar har visat att människor oftast känner sig trygga och säkra både i naturligt och formellt/abstrakt gestaltade miljöer, men att de vid jämförelse mellan de båda upplever det formella och abstrakta säkrare (Özgüner & Kendle, 2006). Det är följaktligen en mycket fin gräns mellan när det naturlikas vilda karaktär upplevs positiv och när den övergår till att vara för vild för att uppskattas.

...mellan naturligt & artificiellt

När det gäller jämförelser i upplevelse och uppskattning mellan ett naturligt och ett formellt/abstrakt gestaltningssätt finns inte mycket skrivet. Mer litteratur finns dock om de grundläggande upplevelsemässiga skillnaderna mellan natur och konst. Då även detta handlar

om jämförelser mellan något vi ser som naturligt och något vi ser som tydligt artificiellt går många av dessa skillnader även att applicera i detta sammanhang.

En av de huvudsakliga skillnaderna i uppskattningen mellan natur och konst är att det vi ser som naturligt ofta ses som något mystiskt, främmande och magiskt. Något som uppkommit av olika naturliga fenomen och som vi därför uppskattar. I objekt och miljöer uppkomna genom mänsklig påverkan upplevs däremot skaparen och dess intentioner mycket tydligare. Vår upplevelse och uppskattning riktas således inte bara till objektet eller miljön i sig, utan även till den person som bidragit till dess uppkomst. (Carlson, 1993; Carlson, 2000)

Till området mellan äkta natur och ren konst hör dock allt som har med landskap, arkitektur och tillämpad konst att göra (Carlson, 2000). Gränsen mellan naturlig och formell/abstrakt gestaltning är därför inte skarp då de båda egentligen hör till samma mellanregister. De upplevelsemässiga skillnaderna är följaktligen inga klara sanningar, utan snarare svaga antydningar på hur skillnaderna i dessa miljöer skulle kunna upplevas. Enligt Steven Krog är en stor skillnad mellan landskapsarkitektur och konst att de ofta blir skapade av helt skilda anledningar eller till helt skilda ändamål. Konsten utgår mycket från konstnären som människa; vilka problem hon har, vilket känslomässigt tillstånd hon befinner sig i eller vilken uppgift hon vill lösa. Landskapsarkitekturen utgår däremot från att försöka lösa andra människors problem och skapa det som andra människor behöver. Konsten är följaktligen snarare en kommentar till allmänheten medan landskapsarkitekturen, då den skapas helhetsfokuserat och inte objektfokuserat, istället är en tjänst till allmänheten. (Krog, 2002) Det finns även en annan stor skillnad som också skiljer landskapsarkitekturen från konsten, men som dessutom ligger till stor

fördel för just landskapsarkitekturen. Nämligen att landskapsarkitekturen till skillnad från konsten och arkitekturen inte kan bli helt internationaliserad och stereotyp då alla länders landskap är annorlunda (Jellicoe & Jellicoe, 1995).

Skillnad i uppskattning mellan gemene man och yrkesverksamma

Eftersom gemene man respektive yrkesverksamma inom ämnet, såsom landskapsarkitekter, naturvårdare, ekologer och samhällsplanerare, har olika kunskap om, erfarenhet av samt förhållande till stadsmiljöer och gestaltning upplever de troligtvis de två gestaltningssätten på helt olika sätt. Att jämföra de två gruppernas åsikter och preferenser kan därför vara väldigt intressant för att se hur mycket kunskap och erfarenhet påverkar upplevelsen och uppskattningen.

I uppsatsen har det hittills resonats mycket kring för- och nackdelar för 'människan' och dess upplevelse av sin omgivning. Denna 'människa' har där varit ett uttryck för den stora allmänheten, det vill säga för alla människor oavsett skillnader i ålder, bakgrund, yrke etc. Eftersom de gjorda undersökningarna om gemene mans inställning till de två gestaltningssätten inte skiljt ut olika människor ur denna stora allmänhet är dessa grupper således desamma. Detta betyder att mycket av gemene mans åsikter och preferenser till stor del redan tagits upp i uppsatsens tidigare delar. Här görs dock en kort sammanfattning av dessa för att underlätta jämförelsen i uppskattning mellan de två grupperna.

Gemene man uttrycker ofta en preferens för ett naturligt utseende i deras närmiljö och när de ombeds föreslå förändringar önskar de ofta att platser ska bli mer informella, naturliga och ondulerande (Özgüner & Kendle, 2006; Kaplan, 2007). Mycket talar dock även för att miljöer

med formell och abstrakt gestaltning uppskattas lika mycket. Exempelvis vill människor även ha förändringar som gör miljöerna mer organiserade, städade och kultiverade. Vissa grupper i samhället föredrar naturens komplexitet och livfullhet, medan andra föredrar färgglada blommor och ordning framför en vild karaktär. Åsikterna är följaktligen väldigt motstridiga, men klart är att människor överlag anser det viktigt är att alltid kunna se spår av omsorg i sin omgivning. Följaktligen uppskattar gemene man formell gestaltning såväl som naturlig gestaltning och vill ha dem båda i sin närmiljö av olika anledningar. (Özgüner & Kendle, 2006)

Medan gemene man ofta främst väger in hur de upplever de olika gestaltningssätten samt vilka typer av miljöer och funktioner de önskar, tar de yrkesverksamma hänsyn till betydligt fler variabler när det gäller att utse en favorit. De yrkesverksammas val av gestaltningssätt är mycket komplext och beror snarare på en mängd olika faktorer än på vad de personligen föredrar (Özgüner et al., 2007). Vid beslut om att använda ett visst gestaltningssätt spelar bland annat allmänhetens eller beställarens önskemål, platsens ursprungliga karaktär och gestaltningens lämplighet till omgivningen en stor roll (Özgüner et al., 2007). Hos de yrkesverksamma handlar skillnaderna i uppskattning mellan de två gestaltningssätten därför inte bara om hur de upplevs, utan även vilken betydelse och funktion de ger samt vilka för- och nackdelar de har.

Trots det ökade intresset för naturlig gestaltning i samhället idag uppskattar de yrkesverksamma även den formella gestaltningen och det finns därför ingen tydlig generell preferens för det ena eller andra gestaltningssättet. Det finns dock en viss skillnad i åsikt mellan olika typer av grupper inom de yrkesverksamma, som de lokala myndigheterna, miljövårdsorganisationer samt privata kontor inom landskapssektorn. Inte helt överraskande tenderar de yrkesverksamma

inom miljövårdsorganisationerna att föredra den naturlika gestaltningen. En anseelig mängd av dessa uppskattar dock båda gestaltningssätten lika mycket trots deras syfte att se till att naturen i den urbana miljön bevaras. Mellan de andra grupperna finns ingen skillnad, då båda inte har någon uttryck favorit. Generellt menar de yrkesverksamma att de två gestaltningssätten inte är skiljbara och att de båda utgör en lika viktig grundläggande del i den urbana miljön. (Özgüner et al., 2007)

Det har här blivit tydligt att det inte finns några direkta generella skillnader mellan gemene mans och de yrkesverksammas uppskattning till de två gestaltningssätten. De två grupperna är ense om att både naturlika och formella/abstrakta miljöer behövs i staden av olika anledningar (Özgüner & Kendle, 2006; Özgüner et al., 2007). En skillnad mellan grupperna ligger dock i vad det är som egentligen uppskattas hos respektive gestaltningssätt, dvs. att grunden till åsikterna inte är desamma. För gemene man är preferenserna, som nämnt, främst grundade i egna upplevelser och åsikter. Exempelvis styrs det mycket av om de tycker det ena gestaltningssättet är vackrare, om det passar bättre för deras favoritsysselsättning eller om de tycker att de mår bättre av det. Grunden till de yrkesverksammas lika uppskattning till gestaltningssätten ligger istället mer i just deras professionella kunskaper och erfarenheter, bland annat i de båda karaktärernas värden för staden och dess invånare.

Gestaltningssättens påverkan på en plats funktion & betydelse

Egenskapernas påverkan på funktionen

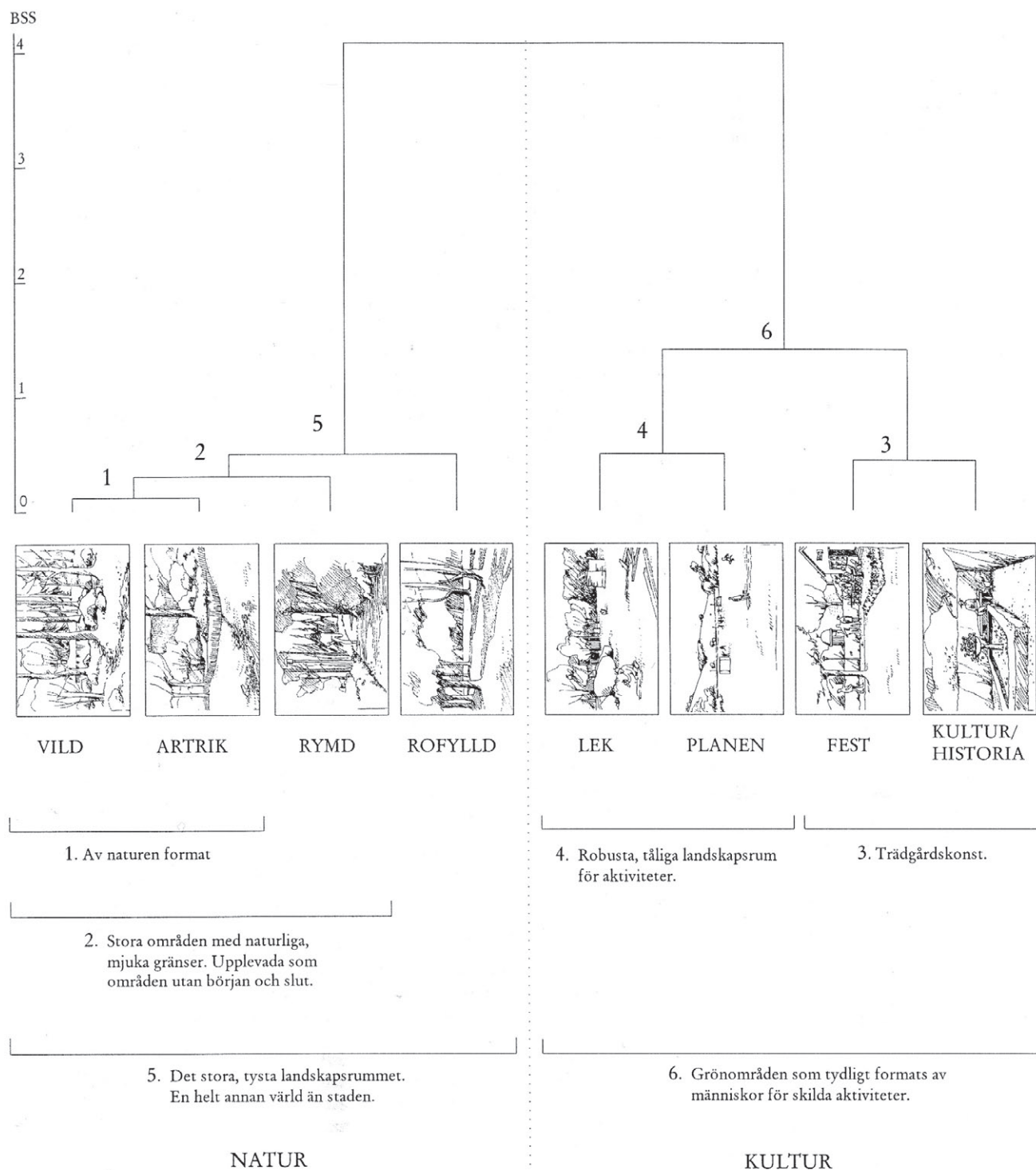
Olika egenskap ger olika funktion

Olika egenskaper och karaktärer gynnar olika typer av aktiviteter i ett område. I staden kan därför grönområden med skilda egenskaper ge platser med ett bredd utbud av funktioner som kan tillgodose fler människors behov. Dessa grönområden kan således leda till ett ökat användande och därmed även ökat välbefinnande hos stadens invånare.

Enligt studier utförda av Ann-Margreth Berggren-Bärring och Patrik Grahn finns det åtta egenskaper som vi lägger märke till i de grönområden vi besöker och som påverkar vårt användande. Innehåller ett grönområde flera egenskaper samtidigt gynnas de flesta typer av aktiviteter, vilket gör att ju fler egenskaper ett område har desto mer uppskattat och välbesökt blir det. De åtta egenskaperna är följande: Artrik, Rofylld, Rymd, Fest, Planen, Lek, Kultur/Historia och Vild. Dessa kan delas in i två grundläggande grupper med natur- respektive kulturprägel, se figur 1. Denna prägel av natur eller kultur i ett område är det som människor huvudsakligen reagerar mest på i sin omgivning. De två grupperna skulle även kunna definieras som stora respektive små grönområden eftersom egenskaperna i naturgruppen oftast kräver större grönområden, medan egenskaperna i kulturgruppen kan finnas i betydligt mindre områden. De åtta egenskaperna är olika starkt bundna till denna gruppindelning, d.v.s. att de är olika starkt knutna till miljöer präglade av natur- respektive kultur. (Berggren-Bärring & Grahn, 1995) (Styrkan på egenskapernas kopplingar till varandra anges i figuren med siffror där lägst siffra motsvarar starkas koppling).

Till gruppen med naturmiljöer hör Artrik, Vild, Rymd och Rofylld. Som synes i figur 1 är det Artrik och det Vilda starkast bundna till natur (1) eftersom båda dessa egenskaper karakteriseras av att naturen format omgivningen och att mänskliga ingrepp inte syns. Båda egenskaperna kännetecknas av en rik flora och fauna som ger miljöer med gott om växter och djur att både upptäcka och studera. Miljöerna är lugna, tysta och trygga samt ger möjlighet till en känsla av ensamhet med naturen. Till det Artrik och Vilda kan även egenskapen Rymd knytas starkt (2) på grund av den känsla av storlek och frihet som alla dessa egenskaper har. Det främsta kännetecknet hos Rymd är nämligen ett naturpräglat område med vidsträckt, rymlighet och lättframkomlighet. Svagast knuten till natur i naturgruppen är egenskapen Rofylld (5). Detta med anledning av att denna egenskap har ett samband med både natur och kultur, det vill säga att den kan finnas i både naturlika och kulturpräglade miljöer. Det Rofyllda utmärks främst av möjligheten att finna lugna och avskilda platser samt av att vara fridfull, tyst, ren, vårdad och trygg. (Berggren-Bärring & Grahn, 1995)

Till gruppen med kulturmiljöer hör Fest, Kultur/Historia, Lek och Planen. Tydligast sammanhängande i denna grupp är Fest och Kultur/Historia (3) eftersom de båda är tydligt kulturpräglade och med deras trädgårdssymbolik varit knutna till mänsklig kultur sedan antiken. Miljöer med dessa egenskaper innehåller ofta utsmyckningar som exempelvis blomsterarrangemang, statyer och fontäner samt ibland plats för festliga evenemang och möjlighet att se människor i rörelse eller spår av samhällets historia och kultur. Bland kulturmiljöerna är även Lek och Planen tydligt knutna till varandra (4) genom att de båda gynnar olika typer av fysisk aktivitet och främst kännetecknas av robusta och tåliga miljöer. Gemensamt för dessa egenskaper är plats för aktiviteter på bland annat

Figur 1. Egenskaperna & deras förhållanden till varandra (Berggren-Bärring & Grahn, 1995, s 159)

bollplaner av gräs eller grus, i kuperad terräng eller med lekredskap. Att Lek och Planen just hör till kulturgruppen är inte självklart (6) trots att arenor och idrottsplatser sedan antiken varit tydliga kulturmiljöer. Mycket forskning tyder på att speciellt lek gynnas i naturen och naturlika miljöer efterfrågas ofta av bland annat idrottsföreningar och förskolor. (Berggren-Bärring & Grahn, 1995)

Skillnader i funktion mellan gestaltningssätten

Vid jämförelse mellan naturlig och formell/abstrakt gestaltning och deras påverkan på en plats funktion kan dessa nyss beskrivna egenskaper vara till viss hjälp. Trots att egenskaperna inte behandlar själva gestaltningen och karaktären kan de ändå ge en antydning om vilka olika funktioner som de två gestaltningssätten lättast skapar. Kopplingen mellan visuell karaktär och egenskap är dock inte alltid enkel och klar, exempelvis är karaktären lek inte alltid densamma som egenskapen Lek. Karaktären lek skapas av ett tydligt avgränsat utrymme som är skyddad och omgärdad av vegetation och därför passar bra till små barns lek. Karaktären är därför inte speciellt lämplig till idrotts- eller vildmarksaktiviteter, utan kan istället passa bättre som miljö för trädgårdsstudier. Egenskapen Lek stöder däremot många fler typer av fysiska aktiviteter, bland annat vissa idrottsaktiviteter, men inte exempelvis trädgårdsstudier.

Eftersom det huvudsakliga kravet för en naturlig gestaltning är att den ska vara naturpräglad hör det naturlika utan tvekan till gruppen natur. Den grundläggande egenskapen hos det kulturpräglade att det är tydligt format av människan gör att den formella/abstrakta gestaltningen passar bra in i denna grupp. Att skilja på gestaltningssätten utifrån vilken grupp de tillhör är följaktligen enkelt, men att likställa dem med alla de ingående egenskaperna är något svårare.

Att det naturlika kan jämföras med egenskaperna Artrik och Vild är självklart eftersom dessa i stort sett har samma definitioner. En funktion hos det naturlika är således en miljö där man kan uppleva flora och fauna samt lugn och naturkontakt. Då den naturlika gestaltningen ofta kräver större områden än den formella och abstrakta passar även egenskapen Rymd in väl under detta gestaltningssätt, vilket ger det naturlika även funktionen som rymligt och lättframkomligt. Detta är dock inte en lika tydlig koppling till det naturlika då även formellt och abstrakt gestaltade miljöer kan vara stora till ytan. På grund av att egenskapen Rofylld kan finnas i både natur- och kulturpräglade miljöer går den inte att direkt koppla till den naturlika gestaltningen. Funktionen som kommer av denna egenskap, d.v.s. lugna, fridfulla, vårdade och trygga miljöer, kan därför skapas genom de båda gestaltningssätten, vilket stödjer slutsatserna från tidigare redovisade studier.

Den formella och abstrakta gestaltningen kan istället främst jämföras med egenskaperna Fest och Kultur/Historia, vilket gör att den kan sägas skapa miljöer där man kan njuta av utsmyckningar, få kontakt med andra människor samt se festliga eller kulturella evenemang. Likt egenskapen Rofylld går inte Lek och Planen att likställa med varken den formella och abstrakta eller den naturlika gestaltningen eftersom även dessa egenskaper kan finnas i både natur- och kulturpräglade miljöer. Funktionen som miljö för aktivitet finns därmed hos båda gestaltningssätten.

Av detta ser vi då följaktligen att människor i områden med en naturlig gestaltning främst påverkas att ta det lugnt, koppla bort det urbana livet och uppmärksamma naturen med dess olika växter och djur. Till de formellt och abstrakt gestaltade miljöerna går människor istället för att träffa andra människor eller för att njuta av mer anordnade miljöer med utsmyckningar.

Som tidigare nämnt är dock upplevelsen av den sociala kontakten större i miljöer med naturlig gestaltning, vilket gör att funktionen som miljö för att träffa människor inte är specifik för det formella och abstrakta (Özgüner & Kendle, 2006). Båda gestaltningssätten påverkar oss att ta det lugnt, men också att aktivera oss, motionera och leka. Den stora skillnaden i hur de två gestaltningssätten påverkar vår användning är således att den naturlika gestaltningen starkare uppmuntrar kontakt med naturen.

Annan påverkan på funktionen

På grund av att den formella och abstrakta gestaltningen har en större förmåga att kunna skapa platser med helt olika utseende kan detta gestaltningssätt ha en något starkare funktion i staden som element för orienteringen. För att hitta rätt använder vi oss av karaktärer som är unika på något sätt eller minnesvärda i förhållande till omgivningen, så kallade landmärken (Lynch, 1992). För att något ska bli identifierat som ett landmärke underlättar det om det har en tydlig form och kontrasterar mot omgivningen (Lynch, 1992). Även om en naturlig gestaltning starkt kontrasterar mot den byggda miljön får den inte denna funktion lika lätt eftersom något naturligt sällan skiljer sig så pass mycket från allt annat naturligt. Dessa grönområden behöver dessutom ofta vara betydligt större än de formella och abstrakta för att få sin karaktär. Deras storlek kan därför göra att de mer fungerar som ett speciellt område och inte som mellanrum i staden vilka med sitt utseende hjälper oss att orientera oss. Den formella och abstrakta gestaltningens förmåga att skapa helt skilda utseenden med tydliga former samt möjlighet att etableras på små ytor, gör därför att de lätt kan få denna vägledande funktion i staden.

Vilken funktion en plats får beror dock inte bara på valet av gestaltningssätt utan även på mycket annat. Exempelvis beror det på

hur stor yta det rör sig om, vilken typ av grönområde det är, var den ligger i staden, i vilket syfte platsen skapas och vilken målgrupp den riktar sig till. Gestaltningssättet påverkar främst platsens karaktär och inte dess direkta funktion. Karaktären kan dock till viss del påverka hur människor använder platsen, som diskuterats tidigare, men den kan inte bestämma den grundläggande funktionen på området. I gestaltningen kan vissa aktiviteter och användningar gynnas, men detta snarare via planlösning och mer detaljerad utformning än via det grundläggande gestaltningssättet. Görs en plats utformning exempelvis så att den riktar sig till barn och motionärer, genom lekredskap och motionsspår, spelar det egentligen inte så stor roll vilket gestaltningssätt den är utformad med. Miljöer för lek och motion kan, som nyss nämnt, vara både naturlika och formella/abstrakta.

För en plats funktion spelar även typen av grönområde stor roll, det vill säga om det är en park, ett tätortsnära naturområde, en kyrkogård, en skolgård, ett torg, en gågata, etcetera. Vissa av dessa har redan från början en ganska klar funktion, såsom kyrkogården och skolgården, vilket dock inte betyder att de har denna samma funktion för alla människor. En kyrkogård kan exempelvis vara en plats att besöka för att sörja en närstående som gått bort eller en plats dit människor går för att ta en promenad i lugn och vacker miljö. Vissa av grönområdena är dessutom osannolika för användning i vissa syften, trots att de inte har en direkt bestämd generell funktion. Ett torg är exempelvis inte speciellt lämpligt till motion eller till att studera vilda djur och växter, precis som ett tätortsnära naturområde kanske inte är den mest självklara platsen för den lokala marknaden. En del typer av grönområden finns även bara inom ett av gestaltningssätten. Till exempel gågatan och torget som på grund av sina många hårdgjorda och kontrollerade ytor endast kan uppkomma

genom formell och abstrakt gestaltning då dessa omöjligt skulle kunna tas för att vara ekologiskt naturliga.

Påverkan på betydelsen

Likt funktionen beror en plats betydelse på mycket mer än bara på valet av gestaltningssätt. Bland annat har typen av grönområde, platsens storlek och placering även här en viktig roll. Att ett grönområde har en ganska klar funktion betyder heller inte att den har samma betydelse för alla människor. Detta blir speciellt tydligt i det redan nämnda fallet med kyrkogården, då denna för de som har anhöriga begravda där får en helt annan betydelse än för dem som bara ser en kyrkogård lik alla andra kyrkogårdar.

För att ge en miljö en speciell betydelse binder många designers ofta sin gestaltning till platsen genom exempelvis historiska referenser eller existerande naturliga former (Treib, 2002). Trots att detta sätt att förse platsen med symbolik troligtvis är ett bra sätt att ge en viss mening är det enligt Marc Treib dock inte samma sak som att skapa en riktigt betydelsefull plats. Han menar att betydelsen ligger hos betraktaren och uppkommer, likt respekt och patina, över tid. Betydelsen kan förtjänas men den är inte given och kommer snarare från samspelet mellan betraktaren och platsen än från den form som designerns idé tagit. Den färdiga produkten skapas på så sätt inte av designern utan av betraktaren, vilket gör att även vår personlighet, erfarenhet och kunskap spelar en viktig roll. (Treib, 2002) För att skapa denna betydelse och även uppskattning till platsen är det viktigt att betraktaren har viss kunskap om både miljön i sig och om dess funktion. Bland människor som arbetar med design i större skala, såsom landskapsarkitektur och stadsplanering, blir det idag mer och mer erkänt att det finns en viktig relation mellan kunskap om en miljöns funktion

och vår uppskattning av denna miljö (Carlson, 2000). Det hävdas till och med att detta är ett av de mest betydelsefulla medlen för att göra en miljö uppskattad (Carlson, 2000). Följaktligen beror landskapsarkitekturens betydelse och uppskattning inte på valet av gestaltningssätt, utan snarare på vilken publik den står inför och hur mycket de vet om platsen.

Slutsatser & Diskussion

Slutsatser & Diskussion

Under arbetet med denna uppsats har det inte gått att undvika att fråga sig vilket gestaltningssätt som egentligen är bäst. Vilket är lättast att uppskatta? Vilket är bäst för människan? Vilket är bäst för staden? Det har här blivit påtagligt att detta minst sagt är mycket komplicerade frågor då svaren är beroende av så många olika faktorer. Det hänger bland mycket annat på vilken plats, i vilket sammanhang, på vilket sätt, till vilket syfte och för vilken person. Kort sagt beror det på alla frågorna: var, när, hur, varför och för vem. Allt är beroende av det andra och sanna generella svar finns därför inte.

Den kanske mest utmärkande problematiserande faktorn när det gäller att svara på vilket gestaltningssätt som är bäst är troligtvis det faktum att alla människor är unika. Vi tänker alla olika, reagerar olika, tycker olika och har olika behov. Det som är bäst för någon är därför med stor sannolikhet inte bäst för alla andra. Detta gör det rent av omöjligt att ge entydiga svar på frågor som på något sätt innefattar människor. Genom studier kan dock ändå antydningar ses på hur människor generellt påverkas av sin omgivning vilket, trots att det inte ger några rätta svar, kan vara nog så intressant och givande.

Att alla människor är unika har även påverkat resultatet av många studier använda i denna uppsats bland annat genom att uppfattningen av vad som egentligen är natur, naturligt och naturligt skiljer sig mycket från person till person (Özgüner et al., 2007). Detta är ett problem eftersom de som deltagit i studierna, trots förklaringar, kan ha haft väldigt skilda definitioner på vad som är vad och resultatet kan därför ha blivit något felaktigt. När en person ser en plats som formell och abstrakt, ser någon annan den som naturlig. Detta handlar dock inte bara om på vilket sätt man uppfattar olika ord, utan även mycket om vad man jämför med. Exempelvis blir en traditionell formell

park onaturlig i jämförelse med äkta natur, men naturlig i jämförelse med utemiljöer med en mer extrem karaktär. Stora skillnader finns även i uppfattningen mellan gemene man och yrkesverksamma inom ämnet (Özgüner et al., 2007). För gemene man förlorar vanligtvis inte en miljö sin naturlighet vid spår av mänsklig skötsel och påverkan, vilket yrkesverksamma kan tycka är ett betydligt mer påtagligt kännetecken för en formell miljö (Özgüner & Kendle, 2006). Trots att detta gjort att de använda resultaten inte är helt korrekta är de ändå väldigt intressanta och användbara.

Orsaken till att det är svårt att utse det bästa gestaltningssättet beror dock inte bara på den mänskliga uniciteten, utan till minst lika stor del på de andra faktorerna. I denna uppsats har det blivit tydligt att de två gestaltningssätten på vissa punkter skiljer sig mycket från varandra, medan de på andra har väldigt mycket gemensamt. Främst ligger skillnaderna i deras skilda karaktärer och olika för- och nackdelar, men när det gäller de två gestaltningssättens påverkan på människors upplevelse samt på en plats betydelse och funktion finns istället fler generella likheter än skillnader. Att platser upplevs så olika som de gör och får så olika funktioner och betydelser beror därför snarare på de mer utomstående faktorerna än på själva gestaltningssätten i sig. Detta syns tydligt genom att vi här har fått klart för oss att både naturlig och formell/abstrakt gestaltning har positiva effekter på vår hälsa och på stadens rekreativa värden samt att det bland annat inte finns någon direkt skillnad mellan gestaltningssättens påverkan på vår avslappning eller fysiska aktivitet. Att olika miljöer påverkar oss på väldigt skilda sätt beror i dessa fall snarare på exempelvis vad det är för typ av plats, i vilket sammanhang den finns samt hur den är gestaltad på ett mer detaljerat plan. Den mer detaljerade utformningen, det vill säga platsens planlösning och exakta gestaltning, blandar dessutom in en

person till i bilden förutom besökarna; designern/landskapsarkitekten. Ännu en gång kommer den mänskliga uniciteten in i bilden och eftersom alla designers har olika stil och mängder av olika idéer finns det ingen gräns för hur många olika lösningar och uttryck som går att skapas.

Valet mellan naturlig och formell/abstrakt gestaltning är följaktligen inte ett lika stort val som man från början kanske tror. Det handlar om valet mellan några få för- och nackdelar samt om valet mellan två ibland ganska skilda karaktärer. Visst väljer man även mellan ett antal olika typer av grönområden, då exempelvis torg och gågator endast kan höras till det formella och abstrakta, men i övrigt är det de utomstående faktorerna som skapar de resterande skillnaderna i upplevelse, funktion och betydelse. Båda gestaltningssätten kan skapa nästan lika stora spektrum av skilda miljöer genom att påverkas och anpassas efter allt ifrån platsen själv, dess sammanhang, dess syfte, dess skapare och dess besökare. Precis som människor är faktiskt även alla platser unika.

Så vilket gestaltningssätt skulle kunna vara något bättre än det andra? Faktum är att båda typerna av gestaltningar behövs i städerna för att människor ska må bra. Städernas befolkning innefattar alla individer i alla åldrar och med olika intressen, smak och behov. Invånarna behöver ett komplett och flexibelt system i vilket de kan andas, röra på sig, växa och leva (Eckbo et al., 1993). Miljön kan vara liten eller stor, vara mer eller mindre naturlig, men oavsett hur den egentligen ser ut är det en miljö som skapar ett avbrott i staden, som ger oss plats att andas och som vi därför uppskattar (Carlson, 2000). Genom att ha ett stort utbud av många olika utemiljöer kan alla stadens invånare hitta platser som de tycker om och som passar deras behov. Detta bekräftas även av de studier som undersökt preferenser hos både gemene man och de yrkesverksamma. Trots att människor

ofta kan uttrycka en önskan om mer naturlig miljö i sin omgivning uppskattar de ändå den mer formella och abstrakta gestaltningen och vill ha dem båda i olika sammanhang (Özgüner & Kendle, 2006). Detsamma gäller generellt för de yrkesverksamma där de, trots att det finns ett ökat intresse för det naturliga, uppskattar båda gestaltningssätten lika mycket och anser att de båda är en viktig del av stadens grönsstruktur (Özgüner et al., 2007).

Av slutsatserna i denna uppsats ser vi att svaret på frågan om vilket gestaltningssätt som är bäst inte bara är svårt att ge på grund av att det beror på så många olika faktorer, utan kanske främst svårt att ge eftersom det faktiskt inte finns ett generellt bättre eller sämre gestaltningssätt. Visst kan det ena eller andra gestaltningssättet vara mer lämpligt i olika situationer, men detta beror då snarare på den specifika platsen med dess sammanhang och syfte än på gestaltningssättet i sig.

Att hitta litteratur som jämför de olika gestaltningssätten var mycket svårt, vilket kan ha gjort att flera av de generella slutsatser som dragits i denna uppsats har delar av sin grund i ett fåtal studier genomförda inom detta ämne. För att få en större säkerhet i dessa slutsatser och därmed göra dem mer användbara skulle fler undersökningar behöva genomföras på fler olika platser och med ett större antal människor. Även studier med fler olika typer av grönområden skulle behöva göras, då de flesta utförda undersökningarna endast behandlar parkliknande områden och inte exempelvis torg och gågator.

Att se fler studier utförda på olika typer av människor skulle även kunna bredda kunskapen i de upptagna frågorna ytterligare. Det vore bland annat intressant att se om det är någon skillnad i preferenser mellan människor som lever i storstäder och de som bor i mindre

tätorter. Den undersökning som behandlar de yrkesverksammas inställning till de olika gestaltningssätten utgår även mest ifrån deras professionella person och inte ifrån dem som människor. Närmare bestämt handlar resultaten i undersökningen mer om deras syn på vad de föredrar med hänsyn tagen till staden och inte om vad de egentligen personligen uppskattar mest. Fler undersökningar om skillnaderna mellan gemene man och de yrkesverksammas personliga preferenser skulle därför behöva genomföras.

Eftersom studierna som jämför människors upplevelse och uppskattning av naturlig och formell gestaltning är utförda i Storbritannien skulle det även vara intressant att se liknande undersökningar genomförda i andra länder. Att jämföra studier utförda i Skandinavien med de från länder längre söderut vore dessutom extra intressant, eftersom den skandinaviska natursynen sägs skilja sig mycket från natursynen i speciellt medelhavsländerna. Skandinaverna har inte bara ett sinnligt förhållande till naturen utan även ett andligt, vilket speciellt avviker från kontinentens kulturer (Andersson, 2000). Enligt en centraleuropeisk jesuitpräst förhåller sig skillnaderna på följande sätt: ”Den kontinentala människan möter Gud hos en annan människa. Nordbon möter Gud i naturen.” (Redaktionellt, 1995, sid. 4). Denna inställning hos oss har gjort att vi sedan många år har haft en tradition av en landskapsarkitektur som när den kom orsakade mycket internationell uppståndelse (Andersson, 2000). En landskapsarkitektur som ”tog naturen som utgångspunkt istället för det vita pappret” (Sandberg, 1995, citerad i Andersson, 2000, sid. 48). Av denna anledning kan det vara möjligt att vi i Norden upplever och uppskattar det naturlika gestaltningssättet på ett annat vis än vad människor i andra länder gör. En studie här som jämför de två gestaltningssätten skulle därför kunna få ett helt annat resultat.

Referens

Referenslista

Referenslista

- Andersson, T. (2000) *Utanför staden – Parker i Stockholmsförorter*. Stockholm. Stockholmia Förlag.
- van der Berg, A.E., Hartig, T. & Staats, H. (2007) Preference for Nature in Urbanized Societies: Stress, Restoration, and the Pursuit of Sustainability. *Journal of Social Issues*. Vol. 63, Nr. 1, 79-96.
- Berggren-Bärring, A.M. & Grahn P. (1995) *Grönstrukturens betydelse för användningen*. Institutionen för landskapsplanering. Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp & Ultuna. Rapport 95:3. SLU-LP-R-95/1-SE.
- Bonnes, M., Uzzell, D., Carrus, G. & Kelay, t. (2007) Inhabitants' and Experts' Assessments of Environmental Quality for Urban Sustainability. *Journal of Social Issues*. Vol. 63, Nr. 1, 59-78.
- Carlson, A. (1993) Appreciating art and appreciating nature. I: Kemal, S. & Gaskell, I. (red.) *Landscape, natural beauty and the arts*. 199-227. Cambridge. The Press Syndicate.
- Carlson, A. (2000) *Aesthetics and the environment – The appreciation of nature, art and architecture*. London & New York. Routledge.
- Crawford, D.W. (1993) Comparing natural and artistic beauty. I: Kemal, S. & Gaskell, I. (red.) *Landscape, natural beauty and the arts*. 183-198. Cambridge. The Press Syndicate.
- Eckbo, G., Kiley, D.U. & Rose, J.C. (1993) Landscape Design in the Urban Environment. I: Treib, M. (red.) *Modern Landscape Architecture: A Critical Review*. 78-82. Cambridge, Massachusetts. The MIT Press.
- Grahn, P. & Stigsdotter, U. (2003) Landscape planning and stress. *Urban Forestry and Urban Greening* 2, 1-18.
- Gustafsson, P. (1989) Mina Rum. *Arkitektur* 2, 20-23.
- Jellicoe, G. & Jellicoe S. (1995) *The Landscape of Man*. 3 ed. London, Thames & Hudson Ltd.
- Jellicoe, G. & Jellicoe, S. (2002) Form, Meaning, and Expression. I: Swaffield, S. (red.) *Theory in Landscape Architecture, A Reader*. 77-80. Philadelphia, Pennsylvania. University of Pennsylvania Press.
- Kaplan, R. (1984) Impact of Urban Nature: A Theoretical Analysis. *Urban Ecology* 8, 189-197.
- Kaplan, R. (2007) Employees' reactions to nearby nature at their workplace: The wild and the tame. *Landscape and Urban Planning* 82, 17-24.
- Kaplan, R., Kaplan, S. & Ryan, R.L. (1998) *With People in Mind – Design and Management of Everyday Nature*. Washington D.C. Island Press.
- Kaplan, S. (1991) Parker för framtiden: Ett psykologiskt perspektiv. I: Sorte, G.J. (red.) *Framtidens parker! Stad & Land*. Movium/Institutionen för landskapsplanering. Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp. Nr. 91, 5-16.
- Kent, R.L. (1993) Determining scenic quality along highways: a cognitive approach. *Landscape and Urban Planning* 27, 29-45.
- Krog, S. (2002) Creative Risk Taking. I: Swaffield, S. (red.) *Theory in Landscape Architecture, A Reader*. 58-64. Philadelphia, Pennsylvania. University of Pennsylvania Press.
- Lyle, J.T. (2002) Can floating seeds make deep forms? I: Swaffield, S. (red.) *Theory in Landscape Architecture, A Reader*. 188. Philadelphia, Pennsylvania. University of Pennsylvania Press.
- Lynch, K. (1992) *The Image of the City*. Cambridge, Massachusetts. The MIT Press.
- Lövrie, K. (2003) *Det gröna som identitets-skapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur*. Doktorsavhandling. Institutionen för landskapsplanering. Sveriges Lantbruks-universitet, Alnarp.
- Nordh, H. (2006) *Parkkaraktärer – Ett verktyg för planering och gestaltning av grönområden*. Examensarbete, Institutionen för landskapsplanering. Sveriges Lantbruks-universitet, Alnarp.

-
- Ottosson, Å. & Ottosson, M. (2006) *Naturkraft – Om naturens läkande och stärkande effekter*. Wahlström & Widstrand
- Redaktionellt (1995) Vad Nordbon vill ha. *Utblick Landskap*. Nr.2/95, 4-5.
- Sorte, G. (1991) *Människans landskap eller landskap för människor?* Institutionen för landskapsplanering. Alnarp, Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Thwaites, K. & Simkins, I. (2007) *Experiential Landscape – An approach to people, place and space*. London & New York. Routledge.
- Treib, m. (2002) Must Landscapes Mean? I: Swaffield, S. (red.) *Theory in Landscape Architecture, A Reader*. 89-101. Philadelphia, Pennsylvania. University of Pennsylvania Press.
- Walker, P. (2002) Minimalist Landscape. I: Swaffield, S. (red.) *Theory in Landscape Architecture, A Reader*. 87-88. Philadelphia, Pennsylvania. University of Pennsylvania Press.
- Weilacher, U. (1999) *Between Landscape Architecture and Land Art*. Basel. Birkhäuser – Publishers for Architecture.
- Whiston Spirn, A. (2002) The Granite Garden. I: Swaffield, S. (red.) *Theory in Landscape Architecture, A Reader*. 173-175. Philadelphia, Pennsylvania. University of Pennsylvania Press.
- Özgüner, H. & Kendle, A.D. (2006) Public attitudes towards naturalistic versus designed landscapes in the city of Sheffield (UK). *Landscape and Urban Planning* 74, 139-157.
- Özgüner, H., Kendle, A.D. & Bosgrove, R.J. (2007) Attitudes of landscape professionals towards naturalistic versus formal urban landscapes in the UK. *Landscape and Urban Planning* 81, 34-45.